

Генералы Міхаіл Букштыновіч (злева) і Васіль Кузняцоў перад Рэйхстагам.

З ГУЛАГА — НА РЭЙХСТАГ

«Калі застануся жывы, падпарадкуюся любым рашэнням судовых органаў»

Наш зямляк з вёскі Жомайдзь Валожынскага раёна генерал Міхаіл Букштыновіч кіраваў падраздзяленнем, якое брала рэйхстаг. Але спачатку ў ягоным жыцці быў ГУЛАГ. Піша доктар гістарычных навук **Эмануіл Іофз**.

Восень 1942-га, ідзе абарона Сталінграда. Любы лейтэнант разумее, што лёс краіны ляжыць на шалях. Пад пагрозай Волга, галоўны шлях пастаўкі каспійскай нафты, без якой не змогуць ехаць танкі і ляцець самалёты. Што ўжо казаць пра тых, хто даўно не лейтэнанты.

У гэтыя дні 50-гадовы былы камдзіў Міхаіл Букштыновіч у лагеры ў сibirскім Марыінску атрымлівае вестку, што пад Сталінградам забіты ягоны 20-гадовы сын.

І апальны вайсковец, адзін з соцень тысяч, якія патрапілі ў мясарубку «айца народаў», сядзе пісаць ліст самому тырану:

«Народнаму камісару абароны СССР Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну ад былога камандзіра 7-га механізаванага корпуса РККА Міхаіла Фаміча Букштыновіча, які знаходзіцца ў зняволенні ў лагерах.

Мая поўная невінаватасць ва ўсіх інкрымінаваных мне абвінавачаннях, шчырасць і сумленнасць намераў даюць мне маральнае права яшчэ і яшчэ раз звярнуцца да Вас. 4 гады, як я нявінна, незаслужана і несправядліва пакутую ў зняволенні.

Мой сын Ігар Букштыновіч з першых дзён вайны пайшоў на фронт і загінуў у баі з фашыстамі, выхаваны мною сын майго брата Уладзімір Букштыновіч тры разы паранены ў баях з фашыстамі, цяпер ён камандуе ротай на фронце. Шэраг маіх таварышаў і таварышаў па службе, цяпер генералаў Чырвонай Арміі, ужо вызваленыя з-за кратаў (Ракасоўскі, Лізюкоў, Зайцаў, Варажэйкін ды іншыя). Мяне штучна зрабілі ворагам народа. На сотні маіх заяў Галоўны вайсковы пракурор адмаўляе ў пераглядзе справы. Я добра разумею, што цяпер не час для перагляду спраў зняволеных, але разам з тым вайна — адзіная для мяне магчымасць, каб крывёю змыць з сябе ганебнае таўро ворага народа. Драпежны і злосны вораг забівае маіх дзяцей і сваякоў, а мяне трымаюць за кратамі, калі мае веды, досвед і адданасць партыі Леніна-Сталіна маглі яшчэ раз саслужыць службу савецкай зямлі. Бо недарэчна, дзіка і жорстка трымаць мяне ў зняволенні толькі таму, што калісьці ў дачыненні да мяне была дапушчана жahlівая памылка. Ні маё мінулае, ні праца ў шэрагах ВКП (б), ні служба ў Чырвонай Арміі на працягу 21 года не гавораць за тое, што я быў ці мог быць ворагам народа, ворагам партыі Леніна-Сталіна.

Я звяртаюся да Вас, Іосіф Вісарыёнавіч, і маю Вас вярнуць мяне ў шэрагі РККА. Запэўніваю Вас, што з найвялікшай гатоўнасцю аддам сваё жыццё за Радзіму, за Сталіна.

Пасля вайны, калі застануся жывы, падпараджуюся любым рашэнням урадавых і судовых органаў у дачыненні да сябе. І калі ўрад знойдзе патрэбным, то адбуду далейшае зняволенне.

Былы камдзіў РККА зняволены Букштыновіч Паштовы адрас: горад Марыінск, Новасібірская вобласці, Верхняя Чабула, п / с 247/93».

Разгубленасць Малянкова і сумленнасць Гарбатава

Адрасаваны Сталіну ліст Букштыновіча з Марыінска, магчыма, згубіўся б сярод шматлікіх папер крамлёўскай канцылярыі, калі б не дапамог выпадак.

Генерал Аляксандр Гарбатаў, які сам прасядзеў на Калыме да 1941 года, а пасля пачатку вайны быў вызвалены і прызначаны камандаваць арміяй, успамінаў: у самы цяжкі перыяд Сталінградскай бітвы яго адшукаў член сталінскага Палітбюро Георгій Малянкоў, які прыляцеў на фронт як прадстаўнік Стаўкі. Малянкоў

выглядаў разгубленым і прыгнечаным. Выклікаўшы Гарбатава, ён папрасіў таго выказацца пра прычыны няўдач СССР у вайне.

«Шчыра кажучы, я здзівіўся, — успамінаў генерал. — Так з намі раней такія людзі не размаўлялі. Скажу:

Малянкоў выглядаў разгубленым. Гарбатаў сказаў: «Перш за ўсё трэба вярнуць з лагераў арыштаваных камандзіраў і накіраваць на фронт»

перш за ўсё трэба вярнуць з лагераў арыштаваных камандзіраў і накіраваць на фронт».

Малянкоў папрасіў Гарбатава скласці спіс тых, за каго ён можа паручыцца.

Гарбатаў піша, што прасядзеў ноч, бо баяўся прапусціць кагосьці, з кім сустракаўся на этапе і ў лагеры. Адчуваў, што вырашае ў тую ноч лёс многіх людзей. Атрымаўшы спіс, Малянкоў паліцеў з ім у Маскву.

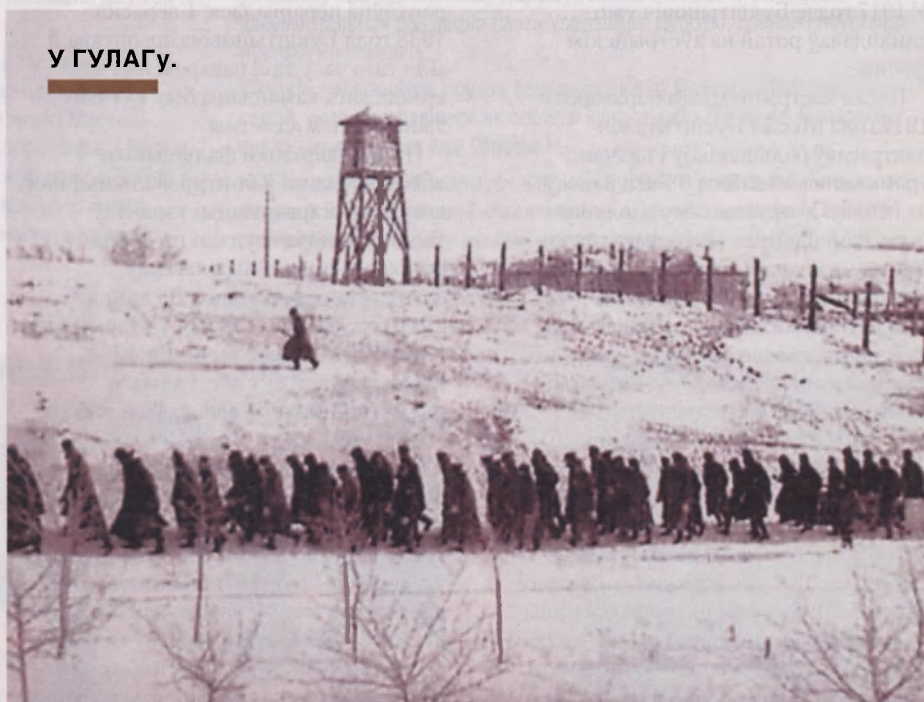
І па шчаслівым супадзенні акурат у гэты час у Крэмль прыйшло прашэнне Букштыновіча. У снежні 1942-га яго вызвалілі, аднавіўшы ў званні палкоўніка і прызначыўшы намеснікам камандзіра 357-й стралковай дывізіі 3-й ударнай арміі Калінінскага фронту. Першая аперацыя, у якой Букштыновіч узяў удзел, — узяцце Велікалуцкай крэпасці на Пскоўшчыне, а потым вызваленне Невеля.

Невельская аперацыя ўнікальная тым, што яна, як успамінаў маршал Андрэй Яроменка, завяршылася на працягу сутак. У канцы 1943-га Букштыновіч удзельнічаў у наступальных аперацыях у Латвіі, а са жніўня 1944-га і да канца вайны быў начальнікам штаба 3-й ударнай арміі ў складзе 2-га Прыбалтыйскага і 1-га Беларускага франтоў.

Паміж Валожынам і Крэвам

Міхаіл Букштыновіч нарадзіўся ў вёсцы Жомайдзь паміж Валожынам і Крэвам у 1892 годзе. Выхадзец з сялянскай сям'і здолеў скончыць Віленскае камерцыйнае вучылішча, пасля чаго тры гады працаваў канторшчыкам — малодшым ▶

У ГУЛАГу.

Міхаіл Букштыновіч: на Першай сусветнай і на Другой.

► служачым — на чыгунцы ў Вільні і Маскве.

Магчыма, у іншых умовах Букштыновіч так бы ўсё жыццё і прысвяціў працы на чыгунцы, але ягоны лёс, як і лёсы мільёнаў іншых людзей, крута павярнула Першая сусветная вайна. Пасля яе пачатку канторшчыка Букштыновіча прызвалі на фронт і неўзабаве, прыкмеціўшы ягоны талент вайскоўца, накіравалі ў Ташкенцкае вайсковае вучылішча. У 1917 годзе Букштыновіч ужо камандаваў ротай на аўстрыйскім фронце.

Пасля кастрычніцкага перавароту 1917 года Міхаіл Букштыновіч падтрымаў бальшавікоў і падчас Грамадзянскай вайны ў Расіі ваяваў на іх баку. У гэты час яму давялося быць камандантам расійскага горада Кастрэма і начальнікам штаба войскаў Кастрэмскога раёна, падаўляць яраслаўскае антыбальшавіцкае паўстанне, ваяваць супраць уральскіх казакоў. Ваяваў ён, відаць, няблага, бо атрымаў ад бальшавікоў ордэн Чырвонага Сцяга — найвышэйшую ў той час савецкую ўзнагароду.

Пасля вайны Букштыновіч застаўся ў войску, праходзячы службу па ўсім СССР і паступова падымаючыся з прыступкі на прыступку ў вайскавай іерархіі. Ён быў камандзірам брыгады ў Самары (камандзірам ягонага палка тады быў будучы маршал Канстанцін Ракасоўскі), палкавым камандзірам

у Пензе, камандантам крэпасці Кушка, якая месцілася ў туркменскіх пустынях на самым поўдні СССР. Кіраваў Аб'яднанай вайскавай школай у Ташкенце, палкамі ў Ашхабадзе і Фергане. У 1935-м вярнуўся з Сярэдняй Азіі ў еўрапейскую частку СССР, заняўшы пасаду намесніка начальніка штаба Ленінградскай вайскавай акругі і атрымаўшы званне камдзіва.

Але паспяхова вайсковая кар'ера раптоўна перарвалася: 1 верасня 1938 года Букштыновіча арыштавалі. Для таго часу такі паварот лёсу армейскага камандзіра быў хутчэй тыповы, чым адметны.

Па стандартным фальшывым абвінавачванні ў контррэвалюцыйнай дзейнасці і арганізацыі тэрактаў Букштыновіча асудзілі на 15 гадоў папраўча-працоўных лагераў з паражэннем у правах. Да канца 1942 года ён знаходзіўся ў Марыінску Новасібірскай вобласці. Вязні Сібілага валілі тут лес, адлівалі чыгун, здабывалі торф, рабілі мэблю і вопратку.

Пра лагерныя рэаліі тагачаснага Марыінска захаваўся красамоўны факт з успамінаў мастачкі Ірмы Гекер: пасля ўдэкаў двух вязняў, якія схаваліся ў снях пад трупамі іншых зняволеных, начальства паставіла чалавека, які драўляным молатам разбіваў галовы ўсіх нябожчыкаў у снях. Каб усе, хто пакадаў на тых снях тэрыторыю зоны,

гарантавана аказаліся мёртвымі. Зрэшты, у сталінскім ГУЛАГу практыкавалася і не такое — той, хто ў яго патрапляў, праходзіў усе колы пекла, і жывыя зайздросцілі мёртвым.

Можна сабе ўявіць, з якім жахам вызваленыя генералы ўспаміналі гэта і як страшыла гэтых мужных людзей перспектыва зноў трапіць у стан бяспраўных зэкаў.

Першым захапіць рэйхстаг

«Начальнік штаба жыў адной думкай: рэйхстаг павінна захапіць 3-я ўдарная армія, — успамінаў пра Букштыновіча начальнік аператыўнага аддзела гэтага штаба генерал-лейтэнант Георгій Сямёнаў. — Ён здолеў зарэчыць гэтай ідэяй камандуючага арміяй генерала Кузняцова і штабных афіцэраў».

Пасля пяцідзённых баёў 3-я ўдарная армія ўварвалася на паўночна-заходнюю ўскраіну Берліна. Цэнтр горада павінны былі штурмаваць 5-я ўдарная і 8-я гвардзейская арміі. І хоць абедзве рухаліся найкарацейшым шляхам, але армія, штабам якой кіраваў Букштыновіч, прасунулася далей. «Мы маглі б праскочыць міма цэнтра Берліна на захад, але генерал Букштыновіч пачаў планамерна праводзіць у жыццё сваю думку, — піша Сямёнаў. — Увечары 28 красавіка мы выйшлі на паўночны бераг Шпрэе насупраць чыгуначных шляхоў Лехтарскага вакзала. Такім чынам, мы выканалі ў гэтым раёне сваю задачу. Другі бераг Шпрэе ўваходзіў у паласу іншай арміі. Але нашы суседзі адсталі. А мы бліжэй за ўсіх падышлі да рэйхстага...»

Букштыновіч патэлефанаваў у штаб фронту, просячы дазволу наступць на рэйхстаг праз Шпрэе, — і атрымаў згоду. Начальнік штаба 1-га Беларускага фронту Міхаіл Малінін запатрабаваў паведаміць, як толькі рэйхстаг будзе ўзяты. Дзеля таго Букштыновіч «сам загадзя напісаў праект невялікага данясення аб узяцці рэйхстага, пакінуўшы месца для таго, каб праставіць гадзіны і хвіліны. Затым выклікаў падпалкоўнікаў Фядотава і Неміроўскага і загадаў ім дзяжурчыць на вузле сувязі». Дзяжурства падпалкоўнікаў, як аказалася, было не дарэмным: менавіта байцы 3-й ударнай арміі Аляксея Бераст, Мелітон Кантарыя і Міхаіл Ягораў (апошні, дарэчы, — гэта мала хто ведае, — смаленскі беларус з ваколц мястэчка Рудня каля самай мяжы з Беларуссю) у выніку ўвайшлі ў гісторыю як людзі,

«Звяртаюся да Вас, Іосіф Вісарыёнавіч, і маю Вас, і з найвялікшай гатоўнасцю аддам сваё жыццё за Радзіму, за Сталіна. Пасля вайны, калі застануся жывы, падпарадкуюся любым рашэнням у адносінах да сябе. І калі ўрад знойдзе патрэбным, то адбуду далейшае зняволенне»

што сімвалічна ўсталявалі на даху рэйхстага чырвоны сцяг.

Пасля ўзяцця рэйхстага камандуючы 3-й ударнай арміяй генерал-палкоўнік Васіль Кузняцоў быў удастоены звання Героя Савецкага Саюза. Начальнік ягонага штаба, наш зямляк Міхаіл Букштыновіч, таксама быў прадстаўлены да гэтага звання разам са сваім камандзірам, але ў выніку атрымаў толькі ордэн Суворова 1-й ступені.

Пасля вайны Букштыновіч служыў у Галоўным камандаванні Сухапутных войскаў СССР, але падарванае ў сталінскіх катойнях здароўе ўжо не дазваляла яму працаваць у поўную сілу. 28 чэрвеня 1950-га ён памёр ва ўзросце 57 гадоў і быў пахаваны на прэстыжных Новадзявочых могілках у Маскве.

Так, генерал Букштыновіч дайшоў да Берліна. Але ці не мог бы ён дасягнуць большага, каб не рэпрэсіі?

Сёння генерал Букштыновіч вядомы на радзіме куды менш, чым іншыя ўраджэнцы Беларусі, што вызначыліся на той вайне, — маршалы Васіль Сакалоўскі і Іван Якубоўскі, генералы Іосіф Гусакоўскі і Васіль Маргелаў. Але ён таксама заслугоўвае памяці і як военачальнік, і як ахвяра сталінскага рэжыму. ♦

Выдавецтва «Лімарыус» піша сваю ўласную гісторыю Беларусі — як гісторыю не толькі падзей, але перш за ўсё асабаў, якія жывуць у той ці іншы час.

У 2010 годзе выдавецтвам была заснавана серыя «Беларуская мемуарная бібліятэка». У ёй выйшлі выдатна адкаментаваныя мемуары палітыка Аляксандра Стагановіча і ягонай жонкі Марылі, гісторыка Мікалая Улашчыка, грамадскіх дзеячаў Зоські Верас і Яўхіма Кіпеля, гісторыка-філамата Мікалая Маліноўскага, журналіста Восіпа Пшацлаўскага, генерал-губернатора Міхаіла Мураўёва, рэлігійнага дзеяча Барыса Данілюка, эмігранта Васіля Стомы, мастака Яўгена

Ціхановіча, паўстанца і падарожніка Зыгмунта Мінейкі, зборнікі ўспамінаў пра пісьменнікаў Ларысу Геніюш і Міхася Стральцова, дакументальная біяграфія паэта Уладзіміра Дубоўкі, дзённікі паўстанца Яўстаха Янушкевіча.

У хуткім часе выйдзе поўная версія ўспамінаў Паўліны Мядзёлкі — той самай, якая праславілася як першая купалаўская Паўлінка. Прайдзіце сцэжкам і яе жыцця ўжо ўвосень!

Кнігі выдавецтва «Лімарыус» чакаюць сустрэчы з чытачамі. Набыць іх можна ў мінскай кнігарні **«Акадэмія»**, у інтэрнэт-кнігарнях **knihy.by** і **halijafy.by**, а таксама ў прыватных распаўсюдніках.

